

Пленарне засідання

*Гетьман А.П., д.ю.н., професор,
академік НАПрН України,
проректор з наукової роботи
Національний університет «Юридична
академія України імені Ярослава
Мудрого»*

ЮРИДИЧНА НАУКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Усі ми є свідками світової глобалізації, світових інтеграційних процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, духовній, культурній та інших сферах. Вони неминуче викликають потребу правової інтеграції, яка вченими-правознавцями характеризується як процес формування нової загальносвітової системи норм, що організують і забезпечують глобальну міждержавну взаємодію і взаємопроникнення в різних сферах життя сучасного суспільства й держави. Характер правової інтеграції визначається, з одного боку, участю держави у справах світової спільноти, з іншого – мірою сприйняття країнами тих чи інших аспектів права інших держав.

Призначенням правової інтеграції є об'єднання національних правових систем в єдиний геоправовий простір. Цей процес є комплексним і складається з декількох стадій. Це: (а) поглиблена взаємодія й узгодження принципів формування міждержавної правової системи; (б) наближення національних правових систем до міжнародної за допомогою попередньої адаптації внутрішньодержавного законодавства до правових стандартів цієї системи; (в) входження національних правових систем у міждержавну й остаточна адаптація в межах єдиного правового простору.

Таким чином, правова інтеграція – це загальносвітовий процес, який на внутрішньодержавному рівні знаходить своє відбиття в інтернаціоналізації вітчизняного права. Загальна глобалізація істотно впливає на трансформацію й модернізацію державно-правових інститутів, норм і стосунків на всесвітньому, регіональному й національному рівнях, стимулює і прискорює процеси правової інтернаціоналізації.

Ось чому надзвичайно актуальною є проблема гармонізації юридичних наук України, країн ЄС та СНД. Очевидно, створюючи умови для гармонізації юридичної науки, ми завжди повинні пам'ятати слова А.П. Чехова про те, що не існує національної науки, як немає й національної таблиці множення.

Законодавчим підґрунтям інтеграції юридичної науки України є Закон України «Про вищу освіту», Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 1 грудня 1998 р., концепція Державної цільової програми «Наука в університетах» на 2008-2012 роки, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України 18 липня 2007 р., і Державна цільова науково-технічна і соціальна програма «Наука в університетах» на 2008-2012 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України 19 вересня 2007 р.

Метою цієї законодавчої бази є забезпечення створення правових, економічних й організаційних умов для активізації наукової діяльності, поглиблення її взаємодії з навчальним процесом в університетах, створення університетів дослідницького типу для підготовки висококваліфікованих фахівців і виконання конкурентноздатних наукових розробок.

Чинне законодавство спрямоване на розв'язання проблем, які перешкоджають розвитку інтеграційних процесів як в цілому української науки, так і її юридичної складової. Зокрема, передбачається: (а) активізація наукової діяльності університетів; (б) створення науково-освітніх центрів за участю університетів і наукових установ Національної академії наук України та галузевих академії наук у регіонах із високим науковим потенціалом; (в) розробка механізму підвищення зацікавленості підприємств у проведенні наукових досліджень в університетах; (г) надання підтримки університетами в питанні включення до державного бюджету засобів для модернізації матеріально-технічної бази та придбання наукових видань, розвитку інформаційно-телекомунікаційної мережі й накопичення електронних інформаційних ресурсів; (д) створення в університетах умов для залучення молоді до наукової діяльності, зокрема:

- з використанням можливостей наукових установ Національної академії наук України та галузевих академії наук, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;

- з розширенням практики створення науково-освітніх центрів, спільних факультетів, кафедр, дослідницьких лабораторій, наукових установ подвійного підпорядкування з Національною академією наук України та галузевими академіями наук, Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, з іншими міністерствами, до сфери управління яких відносяться вузи III-IV рівнів акредитації.

У зв'язку з наведеним дуже вдалою є думка Голови Державного агентства України з питань науки, інновацій та інформації, академіка НАН України В.П. Семиноженка: «Ми маємо повернути науку в університети. Це завдання стратегічного масштабу, адже воно закладає фундамент для економіки, заснованої на високій компетенції та знаннях».

Аналізуючи сучасний стан юридичної науки України, можна констатувати, що вона досягла значного прогресу в своєму розвитку. Проте залишається ще й багато невирішених проблем. У чому ж полягають основні недоліки, що перешкоджають принциповому підвищенню рівня інтеграційних процесів юридичної науки? Як видається, їх декілька і зводяться вони до такого:

- занадто щільне, часто зайве адміністрування наукових досліджень і неможливість внутрішньої реорганізації вищих навчальних закладів дійсними своєчасними методами. Болонський процес передбачає насамперед автономізацію ВНЗ. Разом із тим рівень їх автономізації в Україні значно нижче середньоєвропейського. До цього необхідно також віднести поділ наукових досліджень в установах Національної академії наук України, галузевих

академії наук та навчальних закладів Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України;

- безініціативність в масштабах усього суспільства. Провідні академії та університети неохоче беруть на себе роль методологічних центрів, лідерів, новаторів, піонерів суспільних перетворень, з урахуванням яких має рухатися держава;

- відсутність надійного фінансування. При недостатньому бюджетному фінансуванні заблокований пошук інших джерел, застаріли підходи щодо єдиних, дозволених вузам, госпрозрахункових способів фінансування наукових досліджень,;

- відірваність від світового наукового співтовариства;

- фізичне й моральне старіння наукового обладнання.

Які ж перспективи подальшої гармонізації юридичної науки цих двох держав? Передусім, треба враховувати, що основною метою цього процесу має стати підвищення ефективності юридичної науки як середовища розширеного відтворення знань світового рівня, що сприяють економічному, політичному, соціальному й духовному розвитку України, збереженню на цьому підґрунті її статусу як світової наукової держави.

Керуючись цією метою, вважаю за можливе назвати такі основні напрями інтеграції юридичної науки у світовий простір.

Одним із них є створення інноваційної інфраструктури, що забезпечує ефективний трансфер результатів досліджень на внутрішній і міжнародний ринки знань, а також передбачає першочергове використання засобів в інтересах розвитку інноваційної діяльності, підтримку підприємництва в науково-технологічній сфері, активну участь юридичної науки в процесі формування нових елементів інноваційної інфраструктури.

Безперечним є факт, що в Україні зберігся потужний науковий потенціал, але основною проблемою є невідповідність науково-технічного комплексу рівню інноваційної активності. Це пояснюється двома суттєвими моментами. По-перше, основна доля української науки сконцентрована у державному некоммерційному академічному та вузівському секторі, який поки що слабо пристосований до інновацій, бо немає відповідних інфраструктурних і фінансових ресурсів. По-друге, в умовах монополізму державної власності в науково-технічній сфері відсутні будь-які мотиваційні важелі для залучення до інноваційної діяльності суб'єктів підприємництва, які у розвинених країнах є базисом для відповідних відносин.

В умовах ринкової економіки тільки попит може визначити цінність будь-якої розробки, а тому вектор інновацій повинен отримувати сучасний ринковий напрямок від замовника, споживача до розробника інтелектуального продукту. Для поживлення інноваційних процесів в економіці України держава повинна мобілізувати науково-технічні ресурси і спрямувати їх на інноваційний розвиток через реформування відносин власності у вітчизняній юридичній науці та налагодження її на сучасні ринкові процеси. Реформи повинні відбуватися на фоні залучення всіх учасників інноваційної системи, передусім науки, бізнесу і держави до створення сприятливого правового поля,

фінансової та інфраструктурної підтримки, комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок. Одним із таких важливих фінансових та інфраструктурних механізмів є венчурне фінансування.

Характер функціонування венчурного капіталу в країнах з розвинутою економікою свідчить про те, що на його основі створюються такі форми партнерських відносин і зв'язків між суб'єктами господарювання, які найбільш адекватно відповідають природі інноваційних процесів і підвищують їх ефективність, причому як на національному, так і на регіональному рівнях, на рівні інноваційного кластера. Тому венчурна складова є необхідною для створення ефективного механізму впровадження перспективних розробок у виробництво, комерціалізацію результатів наукових досліджень та створення технологічних і наукових парків, інноваційних центрів навколо наукових установ.

Важливим для інтеграції юридичної науки також є розвиток науково-освітньої діяльності, що припускає:

а) розширення співпраці вищих учбових закладів юридичного профілю з провідними університетами РФ та країн ЄС, включаючи організаційну й економічну інтеграцію, поліпшення ефективності підготовки науково-педагогічних кадрів, підвищення мобільності студентів і науково-педагогічних працівників;

б) забезпечення збалансованої структури підготовки фахівців з юридичною освітою відповідно до вимог національної економіки і європейських стандартів;

в) зміцнення позицій вищих навчальних закладів України на світовому ринку освітніх послуг і досягнення їх рівноправ'я в європейському і світовому наукових співтовариствах.

Слід продовжити реформування мережі вищих навчальних закладів юридичного профілю, створення укрупнених регіональних вищих навчальних закладів, розширення їх автономії, опрацювання досвіду їх діяльності, а також створення й підтримку функціонування юридичних клінік.

Необхідно розширювати комерційний сектор наукових досліджень, що припускає розробку механізмів підвищення заінтересованості юридичних і фізичних осіб у проведенні юридичних наукових пошуків. Доцільним є створення договірних і статутних установ різного правового статусу з комерційними й некомерційними структурами, благодійними фондами тощо. Практично всі університети Європи і провідних країн світу сьогодні мають розгалужену інноваційну інфраструктуру, що забезпечує їх співпрацю з промисловістю й бізнесом, – інноваційні центри, центри трансферу технологій, бізнес-інкубатори, наукові та технологічні парки тощо. В Україні ж ці процеси тільки розпочинаються.

Правовою підставою для їх реалізації є Закон України «Про наукові парки», які створюються з метою розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності у вищому навчальному закладі та/або науковій установі, ефективного та раціонального використання наявного наукового потенціалу,

матеріально-технічної бази для комерціалізації результатів наукових досліджень і їх впровадження на вітчизняному та закордонному ринках.

Важливим напрямком є оптимізація системи бюджетного фінансування фундаментальних наукових досліджень; збільшення проектного фінансування на засадах принципів конкурентності, об'єктивної експертизи й суворой звітності; консолідація засобів, отриманих у результаті використання державного майна з метою додаткової підтримки фундаментальних досліджень світового рівня в юридичній науці; розширення їх проектного фінансування з використанням механізму відомчих цільових програм, у першу чергу пріоритетних напрямків фундаментальних юридичних досліджень світового рівня. У цьому напрямку слід зосередити увагу на реалізації передбачених чинним законодавством положень про виконання бюджетного фінансування наукової діяльності на рівні 1,7 % ВВП, яке має здійснюватися шляхом базового та конкурсного програмно-цільового фінансування, державної підтримки наукових установ усіх форм власності, збереження наукових об'єктів, що становлять національне надбання, підтримки належного статусу наукового працівника та рівня його пенсійного забезпечення.

Нарешті, необхідно втілити на національному та регіональному рівнях механізми розробки й впровадження в Україні міжнародної інфраструктури для забезпечення участі вітчизняних юридичних вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ у європейських наукових програмах, створення на підставі провідних юридичних вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ мережі інформаційно-консультаційних центрів з державами ближнього та далекого зарубіжжя, організації та проведення міжнародних конференцій, симпозіумів, семінарів для презентації наукових досягнень національних юридичних шкіл у наукові програми країн СНД та ЄС.

Важливим кроком на шляху інтеграції юридичної науки України до європейської і світової наукової спільноти вже сьогодні може стати організація спільних наукових лабораторій, центрів на базі ВНЗ та інститутів Національної та галузевих академії наук України, а також, як запропонував президент НАН України Б.С. Патон, створення Академічного університету, який може стати сучасною формою підготовки магістрів за найбільш затребуваними в умовах нового технологічного укладу напрямками. Прикладом сумісних дій освітянської та академічної науки є створення на базі Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» й Національної академії правових наук України Науково-освітнянського центру з проблем правознавства.

Головною метою його діяльності є: координація науково-дослідницької діяльності установ, що входять до його складу, з реалізації Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" і відповідних державних програм; розроблення рекомендацій з удосконалення вітчизняної науково-освітньої інфраструктури й системи проведення фундаментальних і прикладних досліджень; вивчення досвіду Болонського процесу і впровадження його елементів у систему вітчизняної освіти й науки; координація підготовки наукових кадрів; підвищення кваліфікації наукових працівників; проведення

моніторингу вітчизняної системи наукових досліджень у сфері держави і права; організація спільної науково-дослідницької діяльності; формування Єдиного плану науково-дослідних робіт; запровадження результатів наукових досліджень в юридичну практику й навчальний процес; координація, організація і проведення спільних наукових заходів – конференцій, семінарів, «круглих столів», виставок тощо.

Важливим елементом розвитку співпраці науковців ВНЗ та науково-дослідних установ юридичного профілю зі своїми іноземними колегами є гранти для фінансування спільних наукових досліджень. Останнім часом науковці Науково-дослідного інституту правознавства Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» беруть активну участь у реалізації цього наукового напрямку. Зокрема, подані заявки на участь у конкурсах на отримання наукових грантів, що фінансуються за рахунок коштів ЄС: «Вдосконалення стратегії, політики та регулювання інновацій в Україні»; «Офіс спільної підтримки інтеграції України до європейського дослідницького простору» та деякі інші.

Таким чином, юридична наука України має всі підстави для якнайшвидшої інтеграції до світового наукового простору.

*Буцан О.П., к. ю. н., доцент, директор
Козаченко А.І. к.ю.н., доцент, заступник
директора з учбової та наукової роботи
Полтавський юридичний інститут НУ ЮАУ*

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЛТАВСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО»

Забезпечення інноваційного розвитку освіти в Україні, підвищення її якості та доступності, інтеграція до європейського освітнього простору із збереженням національних досягнень і традицій є одним із найважливіших напрямків розвитку нашої держави. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» один із найпотужніших і найавторитетніших вищих навчальних закладів України, який може успішно вирішувати таке завдання. На цьому акцентував увагу ректор Університету В.Я.Таций під час доповіді на загальних зборах професорсько-викладацького складу з нагоди початку 2011/2012 навчального року.

Освітню та наукову діяльність Університет здійснює за допомогою основних структурних підрозділів: інститутів, факультетів і кафедр, які постійно розвиваються та удосконалюються. Полтавський факультет створено згідно з наказом Міністерства і науки України № 332 від 27 червня 2002 року та наказом ректора академії № 43-К від 15 березня 2002 року з метою забезпечення Полтавського і суміжних регіонів фахівцями у галузі правознавства. Факультет мав здійснювати підготовку за спеціальністю «Правознавство» та освітньо-кваліфікаційним рівнем «Бакалавр» і готувати